

Kort meddelande

Oscar Almgren och Vendeltiden – en kronologihistorisk notis

I december 1881 fick Hjalmar Stolpe, då amanuens vid Statens historiska museum, uppdraget att genomföra en arkeologisk räddningsgrävning vid Vendels kyrka i Uppland. Där hade märkliga fynd börjat komma fram. De härörde från båtgravar från yngre järnålder som påträffats då man rev bogårdsmuren för att utvidga kyrkogården. Fynden fick efterhand en så revolutionerande innebörd för svensk arkeologi att en hel tidsperiod (ca 550–800 e.Kr.), dittills kallad yngre folkvandringstid, skulle komma att få namnet ändrat till vendeltid.

100 år efter Stolpes uttryckning gjorde den eminente vendeltidsforskaren Pär Olsén en kronologihistorisk utredning om när och hur de svenska arkeologerna genomförde detta terminologiska skifte (Olsén 1981). Såvitt han kunde finna var det konsthistorikern Axel Romdahl (Romdahl 1916, s.9) som i en år 1916 publicerad bok myntat begreppet Vendeltid och då snarare som en kulturdefinierande beteckning för de rika vendelfynden än som en exakt periodbeteckning. Först 1922 skulle en auktoritet, Nils Åberg, ha använt begreppet i dess sistnämnda bemärkelse (Olsén 1981 s. 10).

Nyligen råkade jag vid läsningen av en gammal uppsats av Oscar Almgren emellertid finna att denne, som för övrigt inte finns med i Olséns 53 titlar starka litteraturförteckning, redan 1901 använt beteckningen Vendeltid och detta uppenbart med en såväl kronologisk som kulturhistorisk innebörd. I arbetet redogör han för sin undersökning av »en egendomlig båtgraf vid Ulltuna« och kommenterar därvid fyndet i denna av en guldgubbe på följande sätt: »Det är till den äldre Vendeltiden, Montelii sjunde period (c:a 600–800 e. Kr.), som vi tydligen ha att föra det (guldbblecket)...« (Almgren 1901, s. 158). Om Almgrens avsikt hade varit att begreppet fullt ut skulle uppfat-

tats kronologiskt så borde han i konsekvensens namn också ansett att Montelii period åtta, vikingatiden, skulle kallas yngre vendeltid. Eftersom det förefaller helt orimligt att han på allvar ens skulle ha funderat på att byta ut namnet på denna terminologiskt så väletablerade period får det nog anses klart att han främst använde benämningen Vendeltid i kulturhistoriskt syfte. Med äldre Vendeltid menade han rimligen sådana fynd från Vendel som tillhörde period sju och med yngre Vendeltid sådana fynd från Vendel som tillhörde vikingatiden. I sammanhanget förtjänar det att anmärkas att Almgren deltagit i sluttampen av Stolpes undersökningar på Björkö och därvid rimligen ingående diskuterat Vendelfyndens betydelse med denne, som i sina publikationer dock själv aldrig synes ha använt benämningen vendeltid (pers. meddelande av Bertil Almgren).

Trots Almgrens så tidiga bruk av begreppet Vendeltid skulle det dröja länge innan det åter togs upp. Själv tycks han inte ha använt det igen förrän i tredje upplagan av *Sveriges fasta fornlämningar under hednatiden*, som utkom 1934. Han inleder här med en kronologisk tabell där Vendeltiden betecknar tidsrummet ca 600–800. I en not anger han att »Vendeltiden fått sitt namn efter de rikt utstyrda båtgravarna vid Vendels kyrka, vilka tillhör detta skede«. I andra upplagan, som i reviderad form kom ut 1920, använde han ännu benämningen folkvandringstid.

I efterhand har jag kollationerat med Svenska Akademiens Ordboksredaktion. För denna var det nya belägget för termen Vendeltid icke bekant, SAOBs tidigaste belägg var Romdahls från 1916.

Jan Peder Lamm

Referenser

- Almgren, O. 1901. En egendomlig båtgraf från Ulltuna. *KVHAAs Månadsblad*.
- 1923 *Sveriges fasta fornlämningar*. 2 reviderade uppl. Uppsala.
- 1934 *Sveriges fasta fornlämningar*. 3 uppl. Uppsala.
- Olsén, P. 1981. Om »vendeltidens» ålder och ursprung. *Fornvännen* 76.
- Romdahl, A. 1916. Vendel och Byzans. *Gammal konst. Studier och fynd*.